

Nádasdy Ádám

Szmoking és bermuda

Nyelvészeti írások

A borító az alábbi grafika felhasználásával készült

Saul Steinberg: Cím nélkül, 1965

Tinta, papír, 35,5 x 58,4 cm

Beinecke Rare Book & Manuscript Library, Yale University

Első megjelenés: *The New Yorker*, 1965. december 25.

© The Saul Steinberg Foundation / Artists Rights Society (ARS),
New York

© Nádasy Ádám, 2024

A SZIMBOLIKUS ROSSZASÁG

Mi az, amit úgy általában rosszul csinálunk?

Például egészségtelenül táplálkozunk? A fene tudja. Biztos sokan vannak ilyenek. Ez részben pénz, részben kulturáltság kér-

dése (megveszem-e a zavaros, ám tiszta és natúr gyümölcslet, vagy inkább a tartósítós-színezékes-állományjavító, de tetszetőset?). Úgy általában nem lehet kimondani, hogy mindenki egészségtelenül táplálkozna, illetve az embernek nincs pofája ezzel gyötörni a szegényeket. Egyenek, amit tudnak.

Vagy például nem szeretjük a hazánkat eléggé? Ezt nehéz megragadni. Mi az, hogy „szeret”, ebben az összefüggésben, és mi az, hogy „hazánk”? Előbbire nemigen van válasz, ma a legtöbben kibújnának a „szeretet” szó használata alól, és inkább „lojalitást” vagy „hűséget” emlegetnének. Utóbbi se egyértelmű: nekem például mint magyar állampolgárnak a Magyar Köztársaság a „hazám”, de ezt a szót nem szoktam használni. Különben is, szerethetem Szolnokot, Jász-Nagykun Szolnok megyét, az Alföldet, a Magyar Köztársaságot, a Kárpát-medencét, Európát, avagy az egész emberiséget, és nem nyilvánvaló, hogy e lehetséges szeretetobjektumok közül miért éppen a negyediknek – a politikailag szuverénnek – volna kitüntetett helye. A politikai szuverenitás igencsak relatív (mennyire szuverén a szuverén?), meg miért is váltana ki szeretetet a szívből, meg aztán tudjuk, hogy ezek az alakulatok (tehát az úgynevezett államok) mennyire esetlegesek, mennyire a történelmi véletleneknek vannak kitéve, határaikkal, kormányukkal együtt.

Vagy nem élünk erkölcsösen? Ebbe manapság nem szokás belemenni: az „erkölcs” szó ódivatú, hiszen régebben elsősorban a nemi viselkedés leírására szolgált, abban meg már nem szokás egymást bírálni vagy minősíteni, csináljon mindenki amit akar vagy amit tud. Igaz, továbbra is lehet valaki szemét, önző, álnok, haszonleső, hűtlen a szerelmi vagy emberi kapcsolataiban (és ezek a szó régi klasszikus értelmében „erkölcstelenségek”), de ezeket ma nem így címkézzük, inkább egyéni jellemhibáknak, pszichológiai ficamoknak tekintjük őket.

Szóval, ha azt mondaná valaki teljes komolysággal, hogy „bizony, manapság mindenki egészségtelenül él”, vagy hogy

„manapság nem szeretjük eléggé a hazánkat”, vagy hogy „a mai ember nem él erkölcsösen”, kínosan elmosolyodnék, és dehogyan állnék oda vitatkozni, mert ezek a villamoson félhangosan monologizáló csendes bolond vagy a vasúti váróteremben alkalmilag összeverődött nyugdíjasok számára valók. A normál életben manapság nem szoktuk egymást ilyesmikben elmarasztalni. Keveset mozog? Hát istenem. Kibújt a katonai szolgálat alól? Ő tudja. Nem tudni, kitől van a gyerek? Mindegy, csak egészséges legyen.

De ha azt mondaná valaki, hogy „nem tudunk rendesen magyarul”, „mindnyájan hibásan használjuk anyanyelvünket”, „csúnyán beszélünk-írunk”, arra már nagyon sokan bólogatnának, és meglepően messzire elmennének e téren. Holott ez ugyanolyan szubjektív megítélés kérdése, mint a fentiek. Nemrég csináltam egy fordítást a *Szentivánéji álomból*, és egy kolléga megtisztelt azzal, hogy elolvasta és bíráló megjegyzéseket fűzött hozzá. Stílári és rímtani kérdéseken vitatkoztunk, míg egyszer csak azt mondta: na itt viszont, ne is haragudj, egy nagyon ronda nyelvtani hibát követtél el, mert ezt írtad: „Könyörgöm, válaszolj!” Ez helyesen úgy volna, hogy „Könyörgök, válaszolj!”, hiszen a *könyörög* nem ikes ige. Tátva maradt a szám. „Dehát ezt így szoktam mondani – védekeztem –, mindenki így mondja!” „Az lehet, de annál inkább helytelen. Javítsd ki.” Nem kevesebbet állított, mint hogy primitív igeragozási hiba csúszott az – egyébként színvonalasnak ítélt – szövegembe. Úgy éreztem magam, mint a zongorista, akinek azt mondják: jól játszott a *Appassionatát*, de ciki, hogy nem tudja, hogy a kottában a nagy „C” betű a 4/4 rövidítése.

Végül persze meggyőztem, mert azért vagyok nyelvész: rámutattam, hogy a *könyörög* ige mindenki iktelenül ragozza, én is (tehát *Én minden reggel könyörgök neki* – senki se mondja azt, hogy **Én minden reggel könyörgöm neki*), amikor e szó valóban ige. A „Könyörgöm!” azonban leszakadt ennek az ige nek a ra-

gozásáról, és önálló kifejezés lett (szakszóval: megszilárdult ragozó alakulat), mely már független az ige ragozásától. Olyasféleképp, mint ahogyan a „lásd...” kifejezést olyannak is mondjuk, akit nem tegezünk, hiába elvileg tegezhető formájú benne az ige, vagyis például „Kérjük, ellenőrizze adatainak helyességét (lásd a túloldalon)” – és nem „lássa a túloldalon”.

A kollégát meggyőzttem, de érdemes elgondolkodni, miért a nyelvhasználat maradt az utolsó virágzó területe az egymás sakkban tartásának és bírálgatásának, a „gutaütést tudok kapni, ha valaki...” viselkedésnek. Talán azért, mert tulajdonképpen nincs tétje, sem az egyén egészségét, sem a nemzet sorsát, sem a család jövőjét nem befolyásolja. Azért fontos, mert szimbolikus, és azért szimbolikus, mert súlytalan: olyan, mint hogy ki melyik focicsapatnak drukkol. Szerencsére nyelvi ízléskülönbségek miatt egyelőre nem törnek ki tömegverekedések.

Magyar Narancs, 2000

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Szekszárdi Nyomda Kft.-ben, 2024-ben
Felelős vezető Vadász Katalin igazgató

Felelős szerkesztő Turi Tímea
Kézirat-előkészítő Balog Emerencia, Schmal Alexandra, Tomka Eszter
Korrekter Hradeczky Moni, Molnár Eszter Edina, Schmal Alexandra,
Tomka Eszter
A kötetet Pintér József tervezte
Kiadványszám 9356
Adobe Garamond betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 4453 7